

Kovalchuk, V. 2017. «Ezopova mova» I tajnopys u dokumentakh povoiennoi OUN-B: novi znakhidky [«Aesop's Language» and Cryptography in the Documents of the Postwar OUN-B: New Findings]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*. Vyp. 53. S. 122–131. [in Ukrainian]

Kovalchuk, V. 2006. *Diiálnist OUN (b) ta Zapillia UPA na Volyni ta Pivdennomu Polissi (1941–1944 pp.) [Activities of the OUN (b) and Zapillya UPA in Volyn and Southern Polissya (1941–1944 pp.)]*. Lviv. [in Ukrainian]

Ohorodnyk, V. 2009. *Pidhotovka kadriv Sluzhby bezpeky Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv (banderivtsiv) (1941–1951 rr.) [Training of the Security Service of the Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera) (1941–1951)]*. Avtoreferat dys... kand. istor. nauk. 07.00.01. Kyiv. [in Ukrainian]

Potichnyi, P. *Arkhitektura rezystansu: kryivky i bunkery UPA v radianskykh dokumentakh [Resistance Architecture: UPA Hideouts and Bunkers in Soviet Documents]*. Toronto; L. : Litopys UPA, 2002. T. 38. [in Ukrainian]

Seheda, (2012). *Stvorennia ta rozvytok ukrainskoi viiskovoi presy (XX — pochatku XXI stolittia) Creation and Development of the Ukrainian Military Press (20th — Early 21st Century)*. Rivne. [in Ukrainian]

Starodubets, H. 2007. *Ukrainske povstanske zapillia (druha polovyna 1943 — pochatok 1946 rokiv) [Ukrainian Insurgent Garrison (Second Half of 1943 – Early 1946)]*: dys... d-ra ist. nauk: 07.00.01. Chernivtsi. [in Ukrainian]

УДК (94):327(73)«1947» Трумен
DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220185

Т. П. Аністратенко

ORCID: 0000-0003-0930-8872

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

T. Anistratenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv

РАДЯНСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДОКТРИНИ ТРУМЕНА 1947 Р.

Soviet Interpretations of the Truman Doctrine of 1947

Предметом дослідження є доктрина Гаррі Трумена 1947 р., її оцінка та інтерпретація серед істориків доби СРСР. Основною метою статті є визначення за їхніми роботами еволюції поглядів щодо характеристики доктрини. В статті проаналізовано еволюцію оцінок і поглядів радянських науковців на післявоєнну зовнішню політику США загалом. Завданням статті є визначити ступінь об'єктивності таких оцінок.

Ключові слова: зовнішня політика, холодна війна, доктрина Трумена, США, Греція, Туреччина, історіографія.

The Truman Doctrine, proclaimed on March 12, 1947, was immediately interpreted by the Soviets as a hostile act against the Soviet Union. The Truman Doctrine has completely altered the relations between Washington and Moscow. There is a sufficient number of studies and historiographical investigations devoted to this change, which constitutes a set of data that allows to analyze them in the context of the presented article. The subject of the study is the evaluation and the interpretation of the Harry Truman Doctrine of 1947 given by historians of the USSR. The main goal of the article is to analyze their works and to determine the evolution of the views upon the doctrine. The newly-adopted foreign policy has become an effective tool for the US influence on the building of the post-war system and international relations.

The basic comparative-historical method allowed us to analyze the evolution of the opinions and the views of Soviet scientists regarding the new US post-war foreign policy. The purpose of the article is to highlight biased thoughts peculiar to the Soviet period. The authors presume that the works of the Soviet thinkers on the history of the US foreign policy rest upon ideological foundations, which make them predisposed against the US international post-war strategy.

The Soviet studies which were published during the Cold War characterized the US policy in Greece and Turkey as “selfish”, “imperialist”, “anti-Soviet”. This historiographic analysis suggests that Soviet science paid little attention to the prerequisites and the reasons for the proclamation of the doctrine. Hence, Soviet historical science mostly highlighted the ideological aspects of the complex problems which involved also military, political, and economic aspects. The main purpose of those publications was to condemn and harshly criticize the new US foreign policy.

The author concludes that the position of the USSR regarding the new US foreign strategy has also undergone a significant evolution of views: from condemnation, deep mistrust, and annoyance to the rise of curiosity, rigorous evaluations, and objective criticism.

Keywords: foreign policy, Cold War, the Truman Doctrine, USA, Greece, Turkey, historiography.

12 березня 1947 р. президент Сполучених Штатів Америки Гаррі Трумен публічно оголосив свою зовнішньополітичну програму, спрямовану на «стримування» Радянського Союзу та знищення комуністичного режиму. Цей виступ офіційно визначив перехід США до активної конфронтації з СРСР. Актуальність дослідження доктрини зумовлена необхідністю в системному осмисленні розвитку міжнародних відносин періоду холодної війни, коли внаслідок зміни глобального світового порядку встановилися нові зв'язки й відносини провідних держав з окремими країнами, що раніше не були об'єктами їх зовнішньополітичних інтересів. Адже більшість радянських

дослідників саме доктрину Гаррі Трумена вважали початком періоду холодної війни і прямої конфронтації двох наддержав. Достатня кількість досліджень та історіографічних пошуків із цієї проблематики роблять доцільним їх аналіз у рамках представленої статті. Доктрина Трумена 1947 р. остаточно змінила відносини Вашингтона з Москвою. Окрім того, вивчення доктрини дає змогу розширити знання про американську зовнішньополітичну стратегію, а також уточнити історію економічної дипломатії США. Оновлена зовнішня політика, яку проголосило американське керівництво, передбачала саме економічну підтримку двом країнам світу — Греції й Туреччині, а також боротьбу з поширенням комунізму в цих країнах. Програма економічної допомоги стала дієвим засобом впливу США в розбудові післявоєнної системи міжнародних відносин.

Мета дослідження — визначити за роботами радянських дослідників еволюцію поглядів щодо характеристики доктрини.

Методологічною основою статті є комплекс загальнонаукових і спеціальних принципів та прийомів наукового пізнання. На підставі застосування базового порівняльно-історичного методу проаналізовано еволюцію оцінок і поглядів науковців радянського періоду на зовнішню політику США після завершення Другої світової війни. Основними засадами дослідження є принципи наукової об'єктивності та історизму, що передбачають неупереджений розгляд комплексу використаних матеріалів. Аналіз оцінок доктрини Трумена розглянуто як феномен конкретної історичної епохи. Історико-генетичний метод застосовувався для виявлення причиново-наслідкового зв'язку і закономірностей, які пояснюють еволюцію поглядів дослідників радянської доби. Для конкретизації часового виміру оцінок доктрини використано метод періодизації історичних матеріалів. Історико-типологічний аналіз уживано для виявлення типів мислення та інтерпретацій оцінок доктрини у працях радянських істориків. Метод моделювання й узагальнення було застосовано для формулювання висновків дослідження.

Наукова новизна роботи зумовлена браком комплексного дослідження з цієї тематики у вітчизняній історіографії. Ґрунтовно розглянуто еволюцію поглядів радянських науковців і запропоновано авторське трактування етапів змін їхніх інтерпретацій та оцінок оновленої післявоєнної зовнішньої політики США. Проблема виникнення холодної війни, її причин і передумов належить до найпопулярніших у працях не одного покоління дослідників радянської доби. Дослідження дало змогу охарактеризувати порушену проблему та сформулювати висновки.

Доктрині Трумена достатньо уваги приділяла закордонна історіографія. Біполярну конфронтацію в широкому міжнародному контексті розглядала низка видатних науковців історії холодної війни таких, як Джон Льюїс Геддіс (Gaddis, J. 2000), Джудіт С. Джеффри (Jeffrey, J. 2000), Арнольд А. Офф-

нер (Offner, A. 2002), Волтер Лафібер (La Feber, W. 2008), Мартін Макколі (McCauley, M. 2008), Джон Янг (Young, J. 2013), Лоуренс Хаас (Haas, L. 2016). Аспекти, які стосувалися Греції, вивчали Говард Джонс (Jones, H. 1989) і Юджин Россідіс (Rossides, E. 1998). Зовнішню політику США відносно Туреччини вивчав Вільям Метью Хейл (Hale, W. 2008). Біографію 33-го президента США Гаррі С. Трумена написав популярний історик Девід Маккалоу (McCullough, D. 2015). Сучасними поглядами на історію холодної війни цікаві наукові праці істориків Елізабет Едвардс Спалдінг (Spalding, E. 2017), Джона Льюїса Геддіса (Gaddis, J. 2006.), американського політика, сенатора Тіма Кейна (Kaine, T. 2017.) Однак у зарубіжній історичній науці ставлення радянського керівництва й академічного середовища до доктрини Трумена не стало предметом спеціального дослідження.

Узагальнену характеристику доктрини Трумена 1947 р. містить українська дипломатична енциклопедія під редакцією Л. В. Губерського (Губерський, Л. 2004, с. 584–585). Наукові праці Б. М. Гончара розкривають сутність політики США стосовно СРСР періоду холодної війни. Ґрунтовним є його аналіз співвідношення інтересів США і СРСР та впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на їх взаємодію на регіональному рівні (Гончар, Б. 1992). В центрі наукових інтересів дослідника-американіста Т. А. Грищенка перебуває проблема формування концептуальних засад зовнішньополітичного курсу США у другій половині ХХ ст. (Грищенко, Т. 2016). Є. Є. Камінський проаналізував міжнародну стратегію США у ХХ ст. й політику США щодо України (Камінський, Є. 1998). Вивченню регіональних аспектів зовнішньої політики США і прогностичних аспектів доктринального забезпечення глобальної стратегії США приділив В. М. Чумак, який аналізував ядерну політику Сполучених Штатів (Чумак, В. 1999). М. М. Рижков і А. В. Дашкевич приділили увагу еволюції доктринального виміру стратегій зовнішньої політики США (Рижков, М. 2007; Дашкевич, М. 1998). І. І. Погорська, аналізуючи глобальний потенціал США, зазначала про важливість комплексного аналізу американського сегменту міжнародних політичних взаємодій як реального простору глобального стратегічного управління (Погорська, І. 2009). Як узагальнює Є. Б. Тихомирова, американістика належить до найбільш потерпілих дисциплін, позаяк її цілі, завдання й методи були ідеологізовані сильніше, ніж в інших наукових напрямках, тому що США мали статус головного опонента СРСР у холодній війні (Тихомирова, Є. 2012, с. 92). Монографію під редакцією Ю. М. Пахомова присвячено розвитку світової та вітчизняної американістики й дослідженню еволюційних перспектив американського глобального лідерства (Пахомов, Ю. 2013). Отже, ціла плеяда українських науковців зробила чималий внесок у розвиток американістики. Водночас проблема аналізу радянської історіографії щодо проголошеної доктрини Трумена 1947 р. не стала в них предметом окремого дослідження.

Інтерес радянських науковців до оновленого американського зовнішньо-політичного курсу намітився зразу після початку конфронтації СРСР і США. Дослідники С. Л. Вигодський, М. В. Марінін аналізували сутність зовнішньо-політичної доктрини, її економічний аспект та ідеологічний підтекст. Багато уваги приділялося тогочасним американським політичним і державним діячам, зокрема Гаррі Трумену (Вигодський, С. 1947; Маринин, М. 1947). Проголошену доктрину радянська сторона відразу сприйняла як ворожий акт відносно Радянського Союзу. Наприкінці 1940-х рр. американську зовнішню стратегію радянські автори висвітлювали передусім як вияв агресивної політики експансії та сили. Її отожднювали з оновленим зовнішньополітичним курсом США, метою якого було заволодіти світом. Доктрину активно критикували, вказували на її слабкі сторони і прогнозували, що вона не матиме майбутнього¹. Радянська преса, зокрема газета «Новое время», звинувачувала держсекретаря Діна Ачесона у поширенні наклепів про Радянський Союз та критикувала його за ініціювання «жорсткої політики» щодо СРСР². Засуджувався грецький уряд за те, що «веде війну проти власного народу». Ініціатором цієї громадянської війни, запевняла радянська сторона, є монархічний уряд Цалдаріса³. В газеті «Новое время» за 1947 р. зазначалося: «Тепер США добровільно створюють союз з найгіршими елементами Греції, з фашистським режимом. Тепер утримувати Цалдаріса будуть не лише фунти стерлінгів, а й американські долари»⁴. У газеті «Новое время» під рубрикою «Про зовнішню політику США» не заперечувалося, що доктрина Трумена отримала широкі відгуки в усьому світі, що в офіційних американських колах говорять про оновлений курс зовнішньої політики США⁵. Однак цю політику радянська сторона називала «політикою забезпечення стратегічних позицій», «політикою сили та експансії, вперше проголошеною відкрито на повний голос, з офіційної трибуни». Радянська преса писала, що «США втручаються у корінні сфери впливу Британської імперії і головною метою Трумена стало замінити Англію»⁶. Наголошувалося, що США намагаються перетворити ООН на «покірну зброю американської політики», а курс Трумена порушує суверенітет малих країн і здатен лише посилити міжнародну напруженість⁷. В офіційній доповіді «Про міжнародний стан» 1947 р. член Політбюро і Секретаріату ЦК ВКП(б), який відповідав за ідеологію й зовнішню політику, А. О. Жданов констатував, що доктрина Трумена розрахована на надання американської допомоги всім реак-

¹ Слабые стороны так называемой доктрины Трумэна // Новое время. 1947. № 16. С. 16.

² Против дезинформации и клеветы. Американский единомышленник Черчилля // Новое время. 1947. № 5. С. 24.

³ Против дезинформации и клеветы. К событиям в Греции // Новое время. 1947. № 3. С. 29.

⁴ Против дезинформации и клеветы. К событиям в Греции // Новое время. 1947. № 3. С. 31.

⁵ О внешней политике Соединенных Штатов // Новое время. 1947. № 12. С. 1.

⁶ О внешней политике Соединенных Штатов // Новое время. 1947. № 12. С. 2.

⁷ О внешней политике Соединенных Штатов // Новое время. 1947. № 12. С. 3.

ційним режимам, які активно виступають проти демократичних народів, є відверто агресивною (Жданов, А. 1947, с. 31). Радянський державний і партійний діяч охарактеризував основні риси доктрини, серед яких виділив такі:

- створення американських баз у східній частині Середземномор'я;
- демонстративна підтримка реакційних режимів у Греції й Туреччині як бастионах американського імперіалізму;
- постійне втручання у внутрішні справи країн, сповільнення їх економічного розвитку (Жданов, А. 1947, с. 32).

Ідеологічними джерелами доктрини Трумена тогочасні радянські автори називали післявоєнні плани Вінстона Черчилля, а її основною суттю та змістом, на їхню думку, була зла ненависть до Радянського Союзу (Маринин, М. 1947, с. 37). Головною метою доктрини Трумена вбачалася військова інтервенція в Грецію й Туреччину та енергійне проникнення американського капіталу до сфери англійських інтересів (Выгодский, С. 1947, с. 10). «Вперше в історії США на політичну сцену густо виступили військові. Долар надів мундир, дипломати стали генералами, Трумен став підпалювачем нової війни», — писав Б. Л. Горбатов у суспільно-політичному виданні «Литературная газета» (Горбатов, Б. 1947, с. 2). Говорилося й про значне розширення інвестицій американських нафтових монополій: «Трумен проголосив свою доктрину, стоячи на бочці з нафтою»¹. Професор Академії суспільних наук при ЦК КПРС С. Л. Вигодський так пояснив причини проголошення доктрини Трумена: «Для післявоєнного періоду характерне енергійне проникнення американського капіталу у сферу англійських інтересів. Ця обставина знайшла найбільш яскраве вираження у значному розширенні інвестицій американських нафтових монополій на Близькому та Середньому Сході. Це, мабуть, єдина область, куди ризикнув самостійно проникнути приватний американський капітал, заручившись доктриною Трумена — планом військової інтервенції у Грецію та Туреччину» (Выгодский, С. 1947, с. 10). Таким чином, критика перших повоєнних років характеризувалася пропагандистською гостротою та заідеологізованими оцінками доктрини.

У дослідженнях 1950-х рр. спостерігаються спроби авторів залучити світову спільноту, ООН до критики зовнішньої політики США; нав'язати своє ставлення до доктрини всьому світові. Оцінки доктрини Трумена зводилися до кліше: «Плани Трумена — несумісні з принципами ООН»; «США відмовляються від принципів міжнародної співдружності, роблять спробу диктату своєї політики» тощо. Радянські дослідники наголошували, що у доктрині концентрувалися плани й надії тих, хто мав намір знищити Радянський Союз. Трумен, на їхню думку, підтвердив антикомуністичну риторичку Вінстона Черчилля від 5 березня 1946 р. (Фултонська промова). А сама док-

¹ О внешней политике Соединенных Штатов // Новое время. 1947. № 12. С. 2.

трина конкретизувала генеральний курс американської зовнішньої політики на «стримування» комунізму (Иноземцев, Н. 1954; Лемин, И. 1955).

Особливої уваги заслугоує праця колишнього дипломата, професора, завідувача кафедри нової та новітньої історії Київського державного університету імені Тараса Шевченка (1961–1975) В. Я. Тарасенка «Атомна проблема у зовнішній політиці США (1945–1949)». Автор розглядає роль атомної дипломатії як важливого фактора змін у післявоєнних міжнародних відносинах. «Роль і вплив атомної дипломатії на зовнішню політику США після Другої світової війни важко переоцінити, — запевняє дослідник, — без перебільшення можна сказати, що протягом післявоєнного періоду атомна дипломатія являлась альфою та омегою державної, дипломатичної й військової мудрості значної частини дипломатів, військових і державних діячів США. Ось чому післявоєнна зовнішня політика США та їх атомна дипломатія були нерозривно пов'язані між собою» (Тарасенко, В. 1958, с. 8).

1960-ті — 1980-ті рр. характеризуються появою низки загальних праць, які належали В. В. Журкіну, А. Є. Куніній, Ю. М. Мельникову (Журкин, В. 1975; Кунина, А. 1973; Мельников, Ю. 1974). Праці показують еволюцію зовнішньополітичних доктрин США, їх розвиток. Зовнішня політика США у них усе ще зображена як «політика сили», яка ґрунтувалася на економічній потужності США, їх післявоєнній атомній монополії. Однак ці дослідження вже містять згадку про «національні інтереси» США й констатацію того, що така зовнішня політика пояснювалася вимогами післявоєнних років, а отже, оновлена зовнішньополітична стратегія стала необхідністю. Проте доктрина Трумена характеризувалась як агресивна, а зовнішня політика США — як підпорядкована глобальній експансії. В монографіях 1960-х рр., присвячених міжнародним відносинам після Другої світової війни, писалося, що в доктрині Трумена містилися грубі наклепи проти соціалістичних країн та відкритий перехід до відверто ворожого зовнішньополітичного курсу відносно СРСР (Милейковский, А. & Иноземцев, Н. 1962, с. 361; Орлик, И. 1968, с. 83). Багато радянських авторів гостро звинувачували доктрину в експансіонізмі, називаючи її джерелом напруги, а США — головним захисником міжнародної реакції (Петров, М. 1963, с. 9; Лутовинов, Г. 1968, с. 43). Однак дослідник В. М. Алексєєв, що вивчав зовнішню політику Туреччини, слушно зауважив, що турецький уряд не стояв осторонь під час проголошення доктрини, а навпаки, саме за його ініціативою була проголошена ця доктрина. Автор пояснив, що саме внутрішньополітична й економічна кризи штовхнули уряд на цей крок (Алексєєв, В. 1961, с. 62). Статтю С. І. Віскова присвячено американцям, які критикували доктрину Трумена й симпатизували СРСР. Автор зазначає, що в кінці березня 1947 р. у США відбувся вельми багатолюдний мітинг проти доктрини Трумена (Висков, С. 1969, с. 70). Низку праць було присвячено ідеоло-

гічним основам зовнішньої політики США, американській громадській думці. В праці А. Є. Куніної наголошується, що саме ідеологічне підґрунтя курсу президента Трумена стало важливою складовою державної політики США, а антикомунізм було сформовано як офіційну політику (Куніна, А. 1973, с. 39). Найбільшу вагу в ідеологічній діяльності Сполучених Штатів, констатують дослідники, мала тема «радянської загрози», у якій знайшли конкретне втілення постулати антикомунізму, що стали основою ідеологізації зовнішньої політики США протягом усього післявоєнного періоду (Замошкін, Ю. 1987, с. 225; Яковлев, Н. 1983, с. 89; Висков, С. 1983, с. 107; Апшатов, С. 1978, с. 135; Хромушин, Г. 1971, с. 17). В. Ф. Петровський наголосив, що концепції американських теоретиків зовнішньої політики безпосередньо пов'язані з офіційними доктринами, котрі відіграють виключну роль у зовнішній політиці США (Петровский, В. 1976, с. 172). Г. М. Севостьянов, завідувач сектору історії США і Канади в Інституті загальної історії АН СРСР, проаналізував американську літературу, присвячену зовнішній політиці США в післявоєнні роки, розглянув різні школи та напрями в американській історіографії. Доктрину Трумена названо в роботі «експансіоністською програмою» й причиною погіршення відносин США з СРСР (Севостьянов, Г. 1972). Монографія Ів. Севост'яна присвячена новій, раніше не досліджуваній проблемі — аналізу теоретичних основ і практики зовнішньополітичного планування в США у післявоєнний час. Дослідник зазначив, що планування національної безпеки передбачало оцінку міри «так званої зовнішньої загрози» інтересам США, виявлення сфери життєво необхідних інтересів, вивчення можливостей використання сили, визначення рівня військової готовності США, ролі невійськових методів політики, а також розподіл державних ресурсів між внутрішніми та зовнішніми завданнями США. Доктрина Трумена, на думку Ів. Севост'яна, визначала новий самостійний напрямок боротьби американського керівництва за свої класові завдання за інших історичних обставин (Севост'ян, Ів. 1974, с. 50). У праці В. В. Журкіна висвітлено формування так званої кризової політики та кризової дипломатії, їх ролі та місця у військово-політичних доктринах й загальній стратегії США; розглядається еволюція підходу США до міжнародних конфліктів і криз. Автор наголосив, що в перший післявоєнний період влада США, виходячи з неминучості війни з СРСР, відповідно формувала основну військово-політичну доктрину (Журкин, В. 1975, с. 23). Вчені-американісти В. І. Гантман, Г. О. Трофименко дотримувалися думки, що в цей період доктрина американської зовнішньої політики ще не була створена остаточно й була здебільшого фрагментарна й прагматична (Гантман, В. 1983, с. 294). 1945–1948 рр. радянські автори називають «стратегією превентивної війни» й доктрина Трумена стала попередньою акцією, підготовчим засобом, після якого відбувся перехід до практичної реалізації плану створення

військово-політичних союзів. Доктрина Трумена забезпечила необхідні умови для розгортання активної блокової політики США (Трофименко, Г. 1984, с. 354). На думку радянських дослідників, глобальний аспект доктрини полягав у тому, що Трумен розв'язав США руки для прямого втручання у внутрішні справи інших країн і відкритої підтримки диктаторських режимів у всьому світі. Ю. М. Мельников, історик-американіст, завідувач кафедри у Вищій дипломатичній школі МЗС СРСР, пояснив, чому змінився курс зовнішньої політики США, описав перші акції атомної дипломатії. «Важливим фактором проголошення доктрини Трумена, — зазначив автор, — було географічне положення Греції, а розповсюдження доктрини одночасно й на Туреччину лише підкреслювало її справжню військово-стратегічну й економічну мету» (Мельников, Ю. 1974, с. 89). І. Л. Шейдіна підкреслила, що серед керівництва США був поширений погляд про значну загрозу атомної війни, тому надавалося великого значення психологічному фактору — навіюванню іншому світові ідеї про даремність опору країні, яка володіє атомною зброєю (Шейдіна, І. 1984, с. 30). У монографії М. М. Нарінського, заступника директора Інституту загальної історії Академії наук СРСР, об'єктивно констатується, що одна з особливостей становища після Другої світової війни полягала в тому, що капіталістичний світ перетворився на систему пов'язаних елементів. США виступали як провідна сила всієї цієї системи, а американський уряд проявляв інтерес і готовність до участі в європейських справах (Наринский, М. 1978, с. 116). Професор Азербайджанського університету А. Ш. Расизаде розглянув ті аспекти доктрини, які безпосередньо вплинули на американську політику відносно Туреччини. Автор зробив такі висновки: «Встановлене після 1947 р. американсько-турецьке партнерство на основі доктрини Трумена здійснило визначний вплив на зовнішню політику Туреччини. Це означало остаточне затвердження проамериканської орієнтації. Цей вибір у багатьох аспектах у 1947 р. був визначений доктриною Трумена» (Расизаде, А. 1989). Т. В. Коняхіна ґрунтовно розглянула допомогу Туреччині згідно з доктриною Трумена. Автор наголосила, що США прагнули витіснити з Туреччини Англію й закріпити власні позиції в цьому регіоні. Дослідниця звинувачувала США лише в наданні військової допомоги Туреччині (Коняхіна, Т. 1975, с. 142). Грецький аспект доктрини Трумена простежив В. І. Калугін, який наголошував, що доктрина була інструментом підкорення Афін американському диктату й характеризувалася втручанням Вашингтона у внутрішні справи Греції (Калугин, В. 1987, с. 60). Гостро розкритикував доктрину й В. Л. Чернов, називаючи її офіційним оголошенням США холодної війни СРСР. На думку цього автора, Трумен просив грошей у Конгресу, аби перехопити в англійців їх сферу впливу, полегшити доступ до близькосхідної нафти, зачинити радянський флот у Чорному морі й створити загрозу безпеці південно-

західних кордонів СРСР (Чернов, В. 1987, с. 51). Заслугує на увагу думка історика М. Я. Пеліпаса, який розглянув передумови проголошення доктрини Трумена та зосередив увагу на протиборстві дипломатії США та Великої Британії в переговорах щодо Греції й Туреччини. Саме британська нота, на думку автора, дала Трумена можливість адміністрації натиснути на Конгрес й сформуванню відповідну думку на користь надання американської військової допомоги цим двом країнам. Зі свого боку передання Сполученим Штатам відповідальності за ситуацію в Греції й Туреччині британський уряд намагався компенсувати шляхом стримування експансії американських нафтових монополій на Арабському Сході та в Африці (Пеліпась, М. 1989, с. 14). Радянські автори дотримувалися спільної думки про значення та наслідки прийняття доктрини. Проголошення доктрини Трумена, на їхню думку, означало перехід до тиску на СРСР і проголошення антикомунізму пріоритетом державної політики США. О. С. Маникін, котрий розглянув формування моделі партійно-політичної системи США, дає переважно заідеологізовану характеристику доктрини Трумена. Автор наголосив, що її поява зумовлена перш за все «гегемоністськими настроями американського імперіалізму». Водночас, на думку дослідника, у ході формування американського зовнішньополітичного курсу не можна відкидати фактор міжпартійної боротьби (Манькин, А. 1990, с. 174). Досить упередженим є погляд автора на висвітлення національних інтересів США: «Спираючись на двопартійну підтримку, правлячі кола США отримували гарну можливість надати своїм експансіоністським акціям характер дій, що відповідають національним інтересам країни» (Манькин, А. 1990, с. 184). Сама доктрина конкретизувала генеральний курс американської зовнішньої політики, курс стримування комунізму. Дослідники О. М. Яковлев, Б. Д. Дмитрієв визнають, що проголошена доктрина вплинула на міжнародну політику на десятки років уперед (Яковлев, А. 1987, с. 13; Дмитрієв, Б. 1971, с. 17).

Не залишився поза увагою й Гаррі Трумен: як особистість, як політик, як президент, що докорінно змінив американську зовнішню політику. Радянські автори майже одноставно негативно характеризували президента США і його зовнішньополітичний курс. Вони називали Трумена «сірим, обмеженим, непрестижним» президентом, а його нову зовнішню політику «агресивною», «небезпечною», «некерованою ракетою» (Лан, В. 1978, с. 196; Яковлев, А. 1985, с. 302). Е. О. Іванян, завідувач відділу в Інституті США і Канади АН СРСР, назвав Трумена «неполітичною особистістю», а його ним доктрину не згадував взагалі. Цей автор наголосив, що Трумен не лише виступив ініціатором чергової антикомуністичної кампанії, а гарантував її законність (Іванян, Э. 1991, с. 150). Хоча деякі автори визнавали, що загальний курс його адміністрації був досить вагомий, адже Трумен заклав своєрідні філософські основи сучасної політики Вашингтона (Яковлев, А. 1982, с. 27).

Наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. відбувалося суттєве переосмислення оцінок, чинників, причин і передумов проголошення доктрини Трумена. Значна увага в роботах радянських авторів приділяється дослідженню першоджерел, зокрема міжнародно-правових документів, мемуарів. На особливу увагу заслуговує стаття історика А. Ш. Расизаде. Дослідник наголосив, що попередні оцінки доктрини Трумена містили багато «схоластичних тез». Так, попередні автори замовчували роль, яку відіграли помилки радянської дипломатії 1945–1946 рр. у прискоренні турецько-американського зближення. Статтю А. Ш. Расизаде присвячено саме турецькому аспекту доктрини Трумена, який уперше став предметом спеціального дослідження. Автор уперше неупереджено визнав, що вибір Туреччини обумовлений частково позицією Радянського Союзу, помилковою зовнішньополітичною концепцією Сталіна. На думку дослідника, втілення доктрини Трумена в Туреччині призвело до глибокого й стійкого американського впливу на всі сфери життя турецького суспільства, включаючи зовнішню і внутрішню політику, модель економічного розвитку, військову доктрину, інфраструктуру, фінанси, приватне підприємство, культуру, освіту, сферу послуг і побут. «Що ж стосується зовнішньої політики Туреччини, — наголошує автор, — то тут вплив доктрини Трумена важко переоцінити. Вона змусила Анкару повністю переглянути свою концепцію зовнішньої політики. Відчувши 1947 р. підтримку Вашингтона, турецький уряд став проводити більш жорстку, антирадянську політику» (Расизаде, А. 1989, с. 49). Одночасно автор вказав на недоліки доктрини Трумена, пов'язані з тим, як її реалізовував американський уряд. Дослідник звинуватив Вашингтон у тому, що, надаючи військову допомогу, останній не брав на себе ніяких військово-політичних обов'язків. Доктрина Трумена, на його думку, залишила в американсько-турецьких відносинах низку невирішених питань. Н. В. Загладин у монографії підкреслив, що промова Трумена перед Конгресом США від 12 березня 1947 р. була відповіддю на складну ситуацію навколо Греції й Туреччини. Саме це становище Трумен охарактеризував як таке, що загрожувало безпеці США. Щодо питання, чи була доктрина Трумена початком холодної війни, автор відповів так: «У науковому плані спроба віднайти винного чи винних у холодній війні абсолютно безперспективна. Це питання в принципі не має відповіді. Однак головну роль на початковому етапі холодної війни, відіграли конкретні інтереси основних суб'єктів світової політики післявоєнного періоду, обумовлені змінами ситуації на міжнародній арені. І в цьому випадку проголошена доктрина Трумена не означала остаточну втрату шансу на поновлення відносин взаєморозуміння» (Загладин, Н. 1990, с. 144). Радянський дипломат Г. М. Корнієнко так висвітлив власний погляд на початковий етап холодної війни: «Іншими словами кажучи, якщо “А” у “холодній війні” було сказано, на мій погляд, з американського боку,

то Сталін не примусив довго на себе чекати, аби сказати “Б”. А далі логіка конфронтації виконала свою справу» (Корниенко, Г. 1990, с. 122). Особливого значення автор надав статті Дж. Кеннана 1947 р. «Витоки радянської поведінки». Думка, що стаття Кеннана дала теоретичне підґрунтя політиці силового тиску на СРСР, міститься й у праці І. В. Гайдука (Гайдук, І. 1990, с. 187). Своєрідним поглядом на витоки холодної війни є думка К. В. Плешакова: «Американська реакція на політику Москви у 40-х рр. не була твердою, вона була істеричною, не припускала продуманих, послідовних контрзаходів. Доктрина Трумена являла собою лише частину можливої твердої відповіді. США не могли знайти потрібного тону у діалозі з диктатором» (Плешаков, К. 1991, с. 44). Опубліковані мемуари міністра закордонних справ СРСР А. А. Громико (1957–1985) (Громыко, А. 1990), посла СРСР у США Н. В. Новікова (1946–1947) (Новиков, Н. 1989), перекладача Сталіна В. М. Бережкова (Бережков, В. 1993) проливають світло на позицію радянського керівництва щодо доктрини. Особливо цікаві бесіди з міністром закордонних справ В. М. Молотовим (1939–1949, 1953–1956), які опублікував Ф. І. Чуев (Чуев, Ф. 1991). Аналіз мемуарної літератури переконує, що оцінка, яку доктрині давали радянські дипломати, високопосадовці, не відзнялася від оцінок академічного середовища в СРСР.

1990 р. відбувся радянсько-американський семінар, який організували Інститут миру США та Науково-координаційний центр МЗС СРСР. Звичайно, цей семінар не віддзеркалював повністю все різнобарв'я оцінок, поглядів, тверджень. Оскільки об'єктивне вивчення холодної війни, як зазначили дослідники, лише розпочиналося. Але більшість учасників семінару визнали, що саме неготовність прийняти реалії післявоєнного періоду й адаптуватися до них зумовили ту форму гострої й жорстокої військово-політичної конфронтації, яку отримала холодна війна (Чубарьян, А. 1990, с. 145).

Отже, радянські інтерпретації доктрини Трумена 1947 р. пройшли певну еволюцію щодо її висвітлення. Так, радянська преса перших повоєнних років переважно гучно критикувала проголошену доктрину. Свідомо спотворювалися характеристика доктрини, її головне призначення. Представники влади, дипломати й академічне середовище СРСР звинувачували США у ворожості, експансіонізмі, агресії. А доктрина вважалася головним джерелом напруги в світі. Радянська історіографія запевняла, що доктрина містить грубі наклепи на СРСР, і намагалася залучити світову громадськість до засудження зовнішньої політики США. Однак більш-менш об'єктивно в тогочасних реаліях висвітлювалася думка щодо національних інтересів США та наслідків прийняття доктрини для СРСР. Дослідники не заперечували, що слід оновити зовнішню американську політику, й констатували, що така політика пояснювалася вимогами післявоєнних років. Автори розглядали роль атомної дипломатії як важливого фактора змін у міжнародних відносинах після-

воєнного періоду. Праці 1960-х — 1980-х рр. присвячено узагальненій тематичі, характеристиці окремих аспектів доктрини. Історики намагалися пояснити причину проголошення оновленого зовнішньополітичного курсу США, проаналізувати теоретичні засади американського зовнішньополітичного планування. Але загальний тон досліджень характеризувався браком об'єктивних оцінок, тенденційним висвітленням проблеми. Досить відчутно змінилися радянські інтерпретації в кінці 1980-х — на початку 1990-х рр. Автори наголошували, що попередні оцінки доктрини Трумена містили багато заідеологізованих тез і замовчували роль, яку відіграли помилки радянської дипломатії. Більшість науковців визнавали, що дослідження з цієї тематики потребують більш ґрунтовного, неупередженого, узагальненого вивчення. Отже, праці доби СРСР, присвячені доктрині Трумена 1947 р., дали змогу краще зрозуміти окреслену епоху. Роботам радянських дослідників з історії зовнішньої політики США притаманна ідеологізація викладеного матеріалу, однобоке ставлення, заангажованість та упередженість щодо американської міжнародної післявоєнної стратегії. В роботах, опублікованих у роки холодної війни, політика США в Греції й Туреччині оцінювалася як «корислива», «імперіалістична», «антирадянська». Історіографічний аналіз дає змогу стверджувати, що радянська наука практично не приділяла уваги передумовам та причинам проголошення доктрини, вже не кажучи про її втілення. Таким чином, дослідження, що перебуває на межі військової, політичної та економічної історії, радянська історична наука звела до вивчення його ідеологічного контексту. Це пояснюється тим, що основною метою робіт були засудження та гостра критика оновленого зовнішньополітичного курсу США. Доктрина Трумена 1947 р. призвела до кардинальних змін в американсько-радянських відносинах. Вашингтон послідовно демонстрував Москві намір діяти відповідно до власних інтересів і принципів. Так само й позиція СРСР відносно американської оновленої зовнішньої стратегії пройшла суттєву еволюцію поглядів від засудження, гострої недовіри та роздратування до зацікавленості, детальнішого вивчення, ґрунтовних оцінок і об'єктивної критики.

Алексеев, В. 1961. *Внешняя политика Турции*. Москва: Международные отношения.

Аппатов, С. 1978. Ідеологічні аспекти зовнішньополітичних доктрин США після Другої світової війни. *Український історичний журнал*. № 5. С. 134–140.

Бережков, В. 1993. *Как я стал переводчиком Сталина*. Москва: ДЭМ.

Висков, С. 1983. Борьба в правительственных кругах США по вопросам внешней политики (1945–1947). *Американский ежегодник*. Москва: Наука.

Висков, С. 1969. Выступления в США за сотрудничество с СРСР (1945–1949 гг.) *Новая и новейшая история*. № 4. С. 70.

Выгодский, С. 1947. *Новые явления в экспорте капитала после Второй мировой войны*. Москва: Госполитиздат.

- Гайдук, И. 1990. Джордж Ф. Кеннан как историк советско-американских отношений. *История СССР*. № 3.
- Гантман, В. (отв. ред.). 1983. *Международные конфликты современности*. Москва: Наука.
- Гончар, Б. 1992. *Кризова дипломатія СРСР і США в конфліктах «третього світу» (70–80-і рр.)*. Київ.
- Горбатов, Б. 1947. Гарри Трумэн. *Литературная газета*. № 3. (20 сентября).
- Громыко, А. 1990. *Памятное*. Кн. 1. Издание второе, дополненное. Москва: Издательство политической литературы.
- Грищенко, Т. 2016. Чотири «Фултонські промови» і світова стратегія США початку ХХІ століття. *Університет: науковий історико-філософський журнал*. № 1–2 (53) С. 19–28.
- Губерський, Л. 2004. *Українська дипломатична енциклопедія*: У 2 т. Київ: Знання України. Т. 2.
- Дашкевич, А. 1998. *Еволюція системи доктринального забезпечення зовнішньої політики США повоєнного періоду*: Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04. НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ.
- Дмитриев, Б. 1971. *США: политики, генералы, дипломаты; четверть века «с позиции силы»*. Москва: Международные отношения.
- Жданов, А. 1947. *О международном положении*. Москва: Госполитиздат.
- Журкин, В. 1975. *США и международно-политические кризисы*. Москва: Наука.
- Загладин, Н. 1990. *История успехов и неудач советской дипломатии*. Москва: Международные отношения.
- Замошкин, Ю. (ред.). 1987. *Общественное сознание и внешняя политика США*. Москва: Наука.
- Иванян, Э. 1991. *От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша: Белый Дом и пресса*. Москва: Политиздат.
- Иноземцев, Н. 1954. *Американский империализм и германский вопрос (1945–1954)*. Москва: Госполитиздат.
- Калугин, В. 1987. Вашингтон и Греция. *США: экономика, политика, идеология*. № 8.
- Камінський, Є. 1998. *Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція*. Київ. Політична думка.
- Коняхина, Т. 1975. «Помощь» Турции по доктрине Трумэна. *Народы Азии и Африки*. № 3.
- Корниенко, Г. 1990. У истоков «холодной войны». *Новая и новейшая история*. № 6.
- Кунина, А. 1973. *Идеологические основы внешней политики США*. Москва: Политиздат.
- Лан, В. 1978. *США в военные и послевоенные годы*. Москва: Наука.
- Лемин, И. 1955. *Англо-американские противоречия после второй мировой войны*. Москва: Из-во АН СССР.
- Лутовинов, Г. 1968. *Старые доктрины в новом обличье*. Москва: Знание.
- Манькин, А. 1990. «Эра демократов»: *партийная перегруппировка в США (1933–1952)*. Москва: Изд-во МГУ.
- Маринин, М. 1947. «Доктрина Трумэна» и «план Маршала». *Большевик. Правда*. № 15.
- Мельников, Ю. 1974. *От Потсдама к Гуаму. Очерки американской дипломатии*. Москва: Политиздат.
- Милейковский, А. & Иноземцев, Н. (ред.). 1962. *Международные отношения после второй мировой войны*. Москва: Госполитиздат.

- Наринский, М. 1978. *Англия и Франция в послевоенной Европе. 1945–1949 гг.* Москва: Наука.
- Новиков, Н. 1989. *Воспоминания дипломата.* Москва: Политиздат.
- Орлик, И. 1968. *Империалистические державы и Восточная Европа (1945–1965).* Москва: Наука.
- Пахомов, Ю. (ред.) 2013. *США і світ ХХІ століття: монографія.* Київ: Центр вільної преси. (ІСЕМВ НАН України).
- Пелипась, М. 1989. *Экспансионистская политика США и Англии на Ближнем и Среднем Востоке в 1947–1952 гг.* Томск, Изд-во Томского университета.
- Петров, М. 1963. *Базы агрессии.* Москва: Воениздат.
- Петровский, В. 1976. *Американская внешнеполитическая мысль. Критический обзор организации, методов и содержания буржуазных исследований в США по вопросам международных отношений и внешней политики.* Москва: Международные отношения.
- Плешаков, К. 1991. Истоки «холодной войны»: размышления участника советско-американской конференции. *США: экономика, политика, идеология.* № 4.
- Погорська, І. 2009. *США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу.* Київ: Грамота.
- Расизаде, А. 1989. Турецкий аспект доктрины Трумэна и некоторые просчеты сталинской дипломатии. *Народы Азии и Африки.* № 4.
- Рижков, М. 2007. *Доктринальний вимір стратегії зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації: автореф. дис. д-ра політ. наук: 23.00.04 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин.* Київ, 47 с.
- Севостьянов, Ив. 1974. *Планирование внешней политики США.* Москва: Международные отношения.
- Севостьянов, Г. 1972. *Американская историография внешней политики США (1945–1970).* Москва: Наука.
- Тарасенко, В. 1958. *Атомная проблема во внешней политике США (1945–1949 гг.).* Киев: Из-во Киев. гос. университета.
- Тихомирова, Є. 2012. Українська американістика: політологічний дискурс. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* Вип. 107 (Ч. I).
- Трофименко, Г. (ред.). 1986. *Механизм формирования внешней политики США.* Москва: Наука.
- Трофименко, Г. 1984. *Современная внешняя политика США в 2-х т. Т. 1.* Москва: Наука.
- Хромушин, Г. (ред.). 1971. *Антикоммунистическая пропаганда империализма. Доктрины, аппарат.* Москва: Международные отношения.
- Чернов, В. 1987. От доктрины Трумэна до неоглобализма Рейгана. *США: экономика, политика, идеология.* № 3.
- Чубарьян, А. 1990. У истоков «холодной войны». *Международная жизнь.* № 10.
- Чуев, Ф. 1991. *Сто сорок бесед с Молотовым: Из дневника Ф. Чуева; Послесловие С. Кулешова.* Москва: ТЕРРА.
- Чумак, В. 1999. *Ядерна стратегія США: від перевернення до нерозповсюдження: монографія.* Київ: НІСД.
- Шейдина, И. 1984. *Невоенные факторы силы во внешней политике США.* Москва: Наука.
- Яковлев, А. 1987. Доктрина Трумэна. Урок не впрок. *Новое время.* № 12.
- Яковлев, А. 1982. За прилавком Белого Дома. *Новое время.* № 41–42.

Яковлев, А. 1985. *От Трумэна до Рейгана. Доктрины и реальность ядерного века*. Москва: Молодая гвардия.

Яковлев, А. 1983. *Силуэты Вашингтона: политические очерки*. Москва: Политиздат.

Gaddis, J. 2006. *The Cold War: A New History*. Penguin Books; Reprint edition.

Gaddis, J. 2000. *The United States and the Origins of the Cold War, 1941–1947*. New York: Columbia University Press.

Haas, L. 2016. *Harry & Arthur: Truman, Vandenberg, and the Partnership that Created the Free World*. Potomac Books, University of Nebraska Press.

Hale, W. 2008. *Turkish Foreign Policy 1774–2000*. London.

Jeffrey, J. 2000. *Ambiguous Commitments and Uncertain Policies: The Truman Doctrine in Greece, 1947–1952*. Lanham, Md: Lexington Books.

Jones, H. 1989. «*A New Kind of War*»: *America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New Ed Edition.

Kaine, T. 2017. A 21st Century Truman Doctrine. *Foreign Affairs*. July 28, 2017. [Online] Available at: <https://cutt.ly/ijYHY6C>

LaFeber, W. 2008. *America, Russia and the Cold War, 1945–2006*. N.Y.: Mc Craw-Hill.

Mccauley, M. 2008. *Origins of the Cold War 1941–49*: Revised 3rd Edition (Seminar Studies In History). Routledge.

McCullough, D. 2015. *Truman*. Simon & Schuster.

Offner, A. 2002. *Another Such Victory: President Truman and the Cold War, 1945–1953*. Stanford University Press.

Spalding, E. E. 2017. The Enduring Significance of the Truman Doctrine. *Orbis*. Vol. 61. Issue 4. P. 561–574. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2017.08.001>

Spalding, E. 2006. *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism*. University Press of Kentucky.

Young, J. 2013. *International Relations Since 1945*. Oxford University Press.

Alekseev, V. 1961. *Vneshnyaya politika Turtsii [Foreign Policy of Turkey]*. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian].

Appatov, S. 1978. Ideolohichni aspekty zovnishn'opolitychnykh doktryn SShA pislya Druhoyi svitovoyi viyny [Ideological Aspects of the United States Foreign Policy Doctrines After the World War II]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. № 5. S. 134–140. [In Ukrainian].

Berezhkov, V. 1993. *Kak ya stal perevodchikom Stalina [How I Became a Translator of Stalin]*. Moskva: DEM. [In Russian].

Viskov, S. 1983. Borba v pravitelstvennykh krugakh SShA po voprosam vneshney politiki (1945–1947) [Disagreements in the United States Government Authorities Concerning the Foreign Policy (1945–1947)]. *Amerikanskiy ezhegodnik*. Moskva: Nauka. [In Russian].

Viskov, S. 1969. Vyistupleniya v SShA za sotrudnichestvo s SRSR (1945–1949gg.) [United States Support of Cooperation with the USSR (1945–1947)]. *Novaya i noveyshaya istoriya*. № 4. S.70. [In Russian]

Vyigodskiy, S. 1947. *Novyye yavleniya v eksporte kapitala posle Vtoroy mirovoy voynyi [New Capital Export Tendencies After the World War II]*. Moskva: Gospolitizdat. [In Russian].

Gayduk, I. 1990. Dzhordzh F. Kennan kak istorik sovetско-amerikanskiy otnosheniy [Kennan as a Historian Describing the United States — Soviet Union Relations]. *Istoriya SSSR*. № 3. [In Russian]

- Gantman, V. (otv. red.). 1983. *Mezhdunarodnyie konfliktyi sovremennosti [Today's International Conflicts]*. Moskva: Nauka. [In Russian].
- Honchar, B. 1992. *Kryzova dyplomatiia SRSR i SShA v konfliktakh «tretoho svitu» (70–80-ri rr.) [Crisis Diplomacy of the USSR and the USA in «Third World» Conflicts (70–80's)]*. Kyiv. [In Ukrainian].
- Gorbatov, B. 1947. «Garri Trumen» [«Harry Truman»]. *Literaturnaya gazeta*. № 3. (20 sentyabrya). [In Russian].
- Gromyko, A. 1990. *Pamyatnoe Kniga Pervaya [Memorial Book One]*. Izdanie vtoroe, dopolnennoe. Moskva: Izdatelstvo politicheskoy literatury. [In Russian].
- Hryshchenko, T. 2016. Chotyry «Fultonski promovy» i svitova stratehiia SShA pochatku XXI stolittia [«Four Fulton Speeches» and a USA Strategy for the Early 21st Century]. *Universytet: naukovyi istoriko-filosofskyi zhurnal*. № 1–2 (53) S. 19–28. [In Ukrainian]
- Huberskyi, L. 2004. *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia: U 2 t. [Ukrainian Diplomatic Encyclopedia: In 2 vol.]*. Kyiv: Znannia Ukrainy. T. 2. [In Ukrainian]
- Dashkevych, A., 1998. *Evolutsiia systemy doktrynalnoho zabezpechennia zovnishnoi polityky SShA poviennoho period [The Evolution of the System of Doctrinal Support for USA Foreign Policy in Postwar Period]*: Avtoref. dys... d-ra polit. nauk: 23.00.04. NAN Ukrainy. In-t svit. ekonomiky i mizhnar. vidnosyn. Kyiv. [In Ukrainian]
- Dmitriev, B. 1971. *SShA: politiki, generaly, diplomaty; chetvert veka «s pozitsii silyi» [United States Politicians, Generals, Diplomats; 25 Year Long «Position-of-Strength»]*. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian]
- Zhdanov, A. 1947. *O mezhdunarodnom polozhenii [About the International Situation]*. Moskva: Gospolitizdat. [In Russian]
- Zhurkin, V. 1975. *SShA i mezhdunarodnopoliticheskie krizisy [World Political Crises and the USA]*. Moskva: Nauka. [In Russian]
- Zagladin, N. 1990. *Istoriya uspehov i neudach sovetskoy diplomatii [History of the Wins and the Losses of the Soviet Diplomacy]*. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian]
- Zamoshkin, Yu. (red.). 1987. *Obschestvennoe soznanie i vneshnyaya politika SShA [Public Awareness and the United States Foreign Policy]*. Moskva: Nauka. [In Russian]
- Ivanyan, E. 1991. *Ot Dzhordzha Vashingtona do Dzhordzha Busha: Belyiy Dom i pressa [The White House and the Press — from George Washington to George Bush]*. Moskva: Politizdat. [In Russian]
- Inozemtsev, N. 1954. *Amerikanskiy imperializm i germanskiy vopros (1945–1954) [American Imperialism and the German Question (1945–1954)]*. Moskva: Gospolitizdat. [In Russian]
- Kalugin, V. 1987. Vashington i Gretsiya [Washington and Greece]. *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*. № 8. [In Russian]
- Kaminskyi, Ye. 1998. *Polityka SShA shchodo Ukrainy. Vytoky. Kontseptualni osnovy. Praktychna evoliutsiia [USA policy on Ukraine. The Origins. Conceptual framework. Practical Evolution]*. Kyiv. Politychna dumka. [In Ukrainian]
- Konyahina, T. 1975. «Pomosch» Turtsii po doktrine Trumena [«Assistance» Provided to Turkey within the Framework of the Truman Doctrine]. *Narody Azii i Afriki*. № 3. [In Russian]
- Kornienko, G. 1990. U istokov «holodnoy voynyi» [The «Cold War» origins]. *Novaya i noveyshaya istoriya*. № 6. [In Russian].
- Kunina, A. 1973. *Ideologicheskie osnovy vneshney politiki SShA [Ideological Bases of the Foreign Policy of the United States]*. Moskva: Politizdat. [In Russian]

- Lan, V. 1978. *SShA v voennyye i poslevoennyye godyi* [*The USA in the War and the Post-War Time*]. Moskva: Nauka. [In Russian]
- Lemin, I. 1955. *Anglo-amerikanskіe protivorechiya posle vtoroy mirovoy voyni* [*English-American Contradictions after the World War II*]. Moskva: Iz-vo AN SSSR. [In Russian]
- Lutovinov, G. 1968. *Staryie doktriny v novom obliche* [*New Presentation of the Old Doctrines*]. Moskva: Znanie. [In Russian]
- Manyikin, A. 1990. «Era demokratov»: partiynaya peregrupirovka v SShA (1933–1952) [*The Democrat Epoch: Party Realignment in the USA (1933–1952)*]. Moskva: Izd-vo MGU. [In Russian]
- Marinin, M. 1947. «Doktrina Trumena» i «plan Marshala» [*«The Truman Doctrine» and «the Marshall Plan»*]. *Bolshevik. Pravda*. № 15. [In Russian].
- Melnikov, Yu. 1974. *Ot Potsdama k Guamu. Ocherki amerikanskoj diplomatii* [*From Potsdam to Guam. American Diplomacy Review*]. Moskva: Politizdat. [In Russian]
- Mileykovskiy, A. & Inozemtsev, N. (red.). 1962. *Mezhdunarodnyie otnosheniya posle vtoroy mirovoy voyni* [*International Relations After the World War II*]. Moskva: Gospolitizdat. [In Russian]
- Narinskiy, M. 1978. *Angliya i Frantsiya v poslevoennoy Evrope. 1945–1949 gg.* [*England and France in the Post-War Europe*]. Moskva: Nauka. [In Russian]
- Novikov, N. 1989. *Vospominaniya diplomata* [*Memoirs of a Diplomat*]. Moskva: Politizdat. [In Russian]
- Orlik, I. 1968. *Imperialisticheskie derzhavy i Vostochnaya Evropa (1945–1965)* [*Imperialistic Countries and the Eastern Europe (1945–1965)*]. Moskva: Nauka. [In Russian]
- Pakhomov, Yu. (red.). 2013. *SShA i svit XXI stolittia: monografiia* [*The USA and the World of the 21st Century: Monograph*]. Kyiv: Tsentri vilnoi presy. [ISEMV NAN Ukrainy]. [In Ukrainian]
- Pelipas, M. 1989. *Ekspansionistskaya politika SShA i Anglii na Blizhnem i Srednem Vostoke v 1947–1952 gg.* [*Expansionary Policy of the USA and England in the Near East and the Middle East in 1947–1952*]. Tomsk, Izd-vo Tomskogo universiteta. [In Russian]
- Petrov, M. 1963. *Bazyi agressii* [*The Basis of Aggression*]. Moskva: Voenizdat. [In Russian]
- Petrovskiy, V. 1976. *Amerikanskaya vneshnepoliticheskaya mysl. Kriticheskii obzor organizatsii, metodov i sderzhivaniya burzhuaznykh issledovaniy v SShA po voprosam mezhdunarodnykh otnosheniy i vneshney politiki* [*The United States Foreign Policy Thought. Critical Review of the Organization, Methods and Restraint of the Bourgeois Researches in the USA Incidental to the Foreign Policy and International Relations*]. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian]
- Pleshakov, K. 1991. Istoki «holodnoy voyni»: razmyshleniya uchastnika sovetsko-amerikanskoj konferentsii [The «Cold War» Origins: Reflections of the Soviet-American Conference Participant]. *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*. № 4. [In Russian]
- Pohorska, I. 2009. *SShA: misiia zdiisnyma? Prakseologhiia tvorennia hlobalnoho svitu* [*USA: Mission Feasible? The Praxeology of Creation of the Global World*]. Kyiv: Hramota. [In Ukrainian]
- Rasizade, A. 1989. Turetskiy aspekt doktriny Trumena i nekotorye proshchetyi stalinskoy diplomatii [Turkish Aspect of the Truman Doctrine and Some Errors of the Stalin Diplomacy]. *Narodyi Azii i Afriki*. № 4. [In Russian]
- Ryzhkov, M. 2007. *Doktrynalnyi vymir stratehii zovnishnoi polityky SShA: vid strymuvannia do hlobalnoi demokratyzatsii* [*The Doctrinal Dimension of USA Foreign Policy Strategy: from Restraint to Global Democratization*]: avtoref. dys. d-ra polit. nauk: 23.00.04 / NAN Ukrainy; Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn. Kyiv, 2007. 47 s. [In Ukrainian]

Sevostyan, Iv. 1974. *Planirovanie vneshney politiki SShA [The United States Foreign Policy Planning]*. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian]

Sevostyanov, G. 1972. *Amerikanskaya istoriografiya vneshney politiki SShA (1945–1970) [American Historiography of the United States Foreign Policy (1945–1970)]*. Moskva: Nauka. [In Russian]

Tarasenko, V. 1958. *Atomnaya problema vo vneshney politike SShA (1945–1949 gg.) [The Nuclear Problem in the Foreign Policy of the United States (1945–1949)]*. Kiev: Iz-vo Kiev. gos.universiteta. [In Russian]

Tykhomyrova, Ye. 2012. *Ukrainska amerykanistyka: politolohichni dyskurs [Ukrainian American Studies: Political Science Discourse]*. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 107 (Ch. I). [In Ukrainian]

Trofimenko, G. (red.). 1986. *Mehanizm formirovaniya vneshney politiki SShA [Mechanism of development of the United States Foreign Policy]*. Moskva: Nauka. [In Russian]

Trofimenko, G. 1984. *Sovremennaya vneshnyaya politika SShA v 2-h tomah [Modern Foreign Policy of the USA, 2 vol.]*. T. 1. Moskva: Nauka. [In Russian]

Hromushin, G. (red.). 1971. *Antikommunisticheskaya propaganda imperializma. Doktrinyi, apparat [Anti-Communist Propaganda of Imperialism. Doctrines, Administrative Machinery]*. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya. [In Russian]

Chernov, V. 1987. *Ot Doktrinyi Trumena do Neoglobalizma Reygana [From the Truman Doctrine to the Reagan Neo-Globalism]*. SShA: ekonomika, politika, ideologiya. Moskva. № 3. [In Russian]

Chubaryan, A. 1990. *U istokov «holodnoy voynyi» [The «Cold War» Origins]*. *Mezhdunarodnaya zhizn*. № 10. [In Russian]

Chuev, F. 1991. *Sto sorok besed s Molotovym: Iz dnevnika F. Chueva; Posleslovie S. Kuleshova [One Hundred and Forty Conversations with Molotov: From the Diary of F. Chuev; Afterword by S. Kuleshov]*. Moskva: TERRA [In Russian]

Chumak, V. 1999. *Yaderna stratehiia SShA: vid perevershennia do nerozpozviudzhennia [USA Nuclear Strategy: From Transition to Nonproliferation]: monohrafiia*. Kyiv: NISD. [In Ukrainian]

Sheydina, I. 1984. *Nevoennyye faktoryi silyi vo vneshney politike SShA [Non-Military Force Factors in the United States Foreign Policy]*. Moskva: Nauka. [In Russian]

Yakovlev, A., 1987. *Doktrina Trumena. Urok ne vprok [The Truman Doctrine. Unlearned Lesson]*. *Novoe vremya*. № 12. [In Russian]

Yakovlev, A. 1982. *Za prilavkom Belogo Doma [Behind the Counter of the White House]*. *Novoe vremya*. № 41–42. [In Russian]

Yakovlev, A. 1985. *Ot Trumena do Reygana. Doktrinyi i realnost yadernogo veka [From Truman to Reagan. The Doctrines and the Reality of the Nuclear Age]*. Moskva: Molodaya gardiya. [In Russian]

Yakovlev, A. 1983. *Siluyeti Vashingtona: politicheskie ocherki [The Washington Silhouettes: Political Essays]*. Moskva: Politizdat. [In Russian]

Hale, W. 2008. *Turkish foreign policy 1774–2000*. London.

Jeffrey, J. 2000. *Ambiguous Commitments and Uncertain Policies: The Truman Doctrine in Greece, 1947–1952*. Lanham, Md: Lexington Books.

Jones, H. 1989. *«A New Kind of War»: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New Ed Edition.

Kaine, T. 2017. *A 21st Century Truman Doctrine*. *Foreign Affairs*. July 28, 2017. [Online] Available at: <https://cutt.ly/ijYHY6C>

- La Feber, W. 2008. *America, Russia and the Cold War, 1945–2006*. N.Y.: Mc Craw-Hill.
- McCauley, M. 2008. *Origins of the Cold War 1941–49: Revised 3rd Edition (Seminar Studies In History)*. Routledge.
- McCullough, D. 2015. *Truman*. Simon & Schuster.
- Offner, A. 2002. *Another Such Victory: President Truman and the Cold War, 1945–1953*. Stanford University Press.
- Spalding, E. E. 2017. The Enduring Significance of the Truman Doctrine. *Orbis*. Vol. 61. Issue 4. P. 561–574. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2017.08.001>
- Spalding, E. 2006. *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism*. University Press of Kentucky.
- Young, J. 2013. *International Relations Since 1945*. Oxford University Press.

УДК: 94(477)1987/1997

DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220186

В. З. Ухач

ORCID: 0000-0002-2106-5335

Тернопільський національний економічний університет

V. Z. Ukhach

Ternopil National Economic University

**УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
ЯК НАПРЯМ НАУКОВИХ СТУДІЙ 1987–1997 РР.:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС**

*Ukrainian Liberation Movement as a Scientific Studies Direction
in the Period of 1987–1997: Historiographical Discourse*

У статті аналізується усталення проблематики українського визвольного руху як напрямку наукових студій у працях сучасних вітчизняних істориків на тлі суспільно-політичних процесів другої половини 1980-х — середини 1990-х рр. Системно висвітлюються передумови вивчення, тематична спрямованість та проблеми в дослідженні історії суб'єктів українського визвольного руху кінця 1930-х — середини 1950-х рр. Простежуються етапи поступового зростання інтересу до вивчення історії національно-визвольної боротьби ОУН і УПА та потреби об'єктивної історичної та правової оцінки їх діяльності. Узагальнюються публікації, в яких увага науковців концентрувалася на висвітленні найбільш дискусійних питань історії українського визвольного руху: діяльності УПА, українсько-польських стосунків, взаємин ОУН з Німеччиною, боротьби з карально-репресивними органами радянського режиму.

Ключові слова: український визвольний рух, перебудова, незалежність, ОУН, УПА, сучасна історіографія.